

Echtscheiding

Inleiding

In de bijdrage over huwelijksproblemen is beschreven hoe de ambtsdrager problemen in een relatie kan herkennen en hoe hij dan kan handelen. Zaken die daar besproken zijn, worden hier niet herhaald. Nu staan we stil bij de situatie dat het huwelijk daadwerkelijk dreigt te breken, breekt of al gebroken is. Daarbij beperken we ons. Voor de bespreking van bijbelse echtscheidingsgronden, tuchtprocedures of hertrouwen verwijzen we naar de opgenomen literatuur. Vooral in het boekje *Huwelijk en huwelijksontwrichting* (DMZ) is hierover veel te vinden. Bovendien moeten de synodale uitspraken hierbij betrokken worden (zie *Acta 2004*).

Cijfers

Echtscheiding is het tijdens het leven verbreken van het huwelijksverbond dat een man en een vrouw voor de duur van hun leven hebben laten sluiten door de overheid. Elk jaar worden er in Nederland ongeveer 90.000 huwelijken ontbonden: 60.000 door overlijden en 30.000 door echtscheiding. Uit deze cijfers blijkt dat echtscheiding een belangrijke oorzaak van huwelijksbeëindigingen is.

De problematiek van de echtscheiding gaat niet aan ons voorbij. Hoewel een precies cijfer niet te geven is, is het wel duidelijk dat er ook binnen ons kerkverband elk jaar tientallen huwelijken verbroken worden. Dat kunnen we weten uit de ambtelijke praktijk.

De problematiek van het verbroken worden van andersoortige relaties, zoals samenwonen bijvoorbeeld, laten we uiteraard buiten beschouwing. Daarbij is er immers geen sprake van een huwelijk en evenmin van echtscheiding. Daarmee wordt niet gezegd dat samenwonen onder ons niet voorkomt of dat de problemen voor het pastoraat in een dergelijke situatie klein zijn.

De invloed van de tijdgeest

Het is niet eenvoudig echtparen die (willen) scheiden pastoraal te begeleiden. Dat houdt in hoge mate verband met de tijdgeest, die wij allemaal inademen. Hoewel inmiddels velen overtuigd zijn van het nut van waarden en normen, is er tientallen jaren eenzijdig gehamerd op de zelfstandigheid en het recht van vrije meningsvorming en -uiting van de individuele mens. Dat proces sluit naadloos aan bij onze zondige aard, waarin het er toch om draait dat mijn 'ik' op de troon zit. De pogingen om weer waarden en normen in onze samenleving te brengen zijn op zichzelf verheugend. Het manco is alleen dat daarbij Gods Woord niet als ijkpunt gebruikt wordt. Dat betekent dat bepaalde 'waarden' die rechtstreeks verband houden met de omslag die omstreeks de Verlichting plaatsvond, onverkort blijven gelden. Eén daarvan is de afwending van God en van de absolute waarden, zoals die door Hem gegeven zijn in Zijn Woord, en de toewending naar de mens, naar wat hij denkt en voelt. Een externe Autoriteit is vervangen door een innerlijke autoriteit. Dát is de tijdgeest!

Deze mentaliteit belemmert het luisteren naar wat God over ons leven zegt in Zijn Woord. Onder andere over de onverbreekbaarheid van het verbond dat met het ja-woord voor Gods aangezicht is gesloten.

Hoe vaak merken ambtsdragers niet dat echtelieden ten diepste niet willen buigen voor Gods Woord, maar luisteren naar hun *gevoel* en hun eigen *gedachten*, en dat ze die uiteindelijk laten bepalen of hun huwelijk wel of niet voortgezet wordt. Er is in feite geen bereidheid om alle gedachte gevangen te laten leiden tot de gehoorzaamheid van Christus (zie 2 Kor. 10:5). Het is belangrijk dat ambtsdragers dit signaleren, omdat het hen kan helpen te begrijpen waarom gesprekken en begeleiding soms zo moeilijk verlopen. Dit komt omdat mensen in onze cultuur en met ons hart geen leiding *willen* aanvaarden. Mensen laten zich niet snel iets gezeggen. Zo komt het dat mensen, ongeacht wat de Heere en Zijn ambtsdragers daarvan mogen vinden, hun huwelijkseed verbreken zonder dat er een bijbelse echtscheidingsgrond is. Hoewel de omstandigheden in het huwelijk zeer verdrietig kunnen zijn, kan op de verbreking van het huwelijk nooit de zegen van de Heere rusten.

Een positieve benadering

Het is belangrijk in het pastorale gesprek, tegenover de negatieve invloed en gevolgen van de zonde, bewust ook aan de positieve kant van de bijbelse boodschap een plaats te geven. Wat heeft Gods Woord ons in zijn volle breedte en diepte te zeggen? Dat is juist de taak van het pastoraat: liefdevolle en duidelijke onderwijzing vanuit de Schrift.

We mogen nooit vergeten dat God almachtig is en er bij Hem uitkomsten zijn, zelfs tegen de dood! Het huwelijksformulier verwoordt kernachtig dat „Hij de getrouwden Zijn hulp en Zijn bijstand altijd wil bewijzen, ook wanneer men zulks allerminst verwacht”. Ook een volslagen vastgelopen huwelijk kan door de Heere als het ware uit de dood tot leven geroepen worden. Wat onmogelijk is bij de mensen, blijft toch mogelijk bij God. Dat maakt het ambtelijke gebed zinvol.

Daar komt bij dat de Heere ook de kracht en de genade kan geven om – menselijk uitgedrukt – in onmogelijke omstandigheden het kruis op te nemen en achter Hem aan te komen. Er zijn voorbeelden van kinderen Gods die zo mochten leven en hun kruis geduldig droegen. Dat is een leven in Gods gunst, hoe zwaar het ook moge zijn. Aan het houden van Gods geboden is immers een groot loon verbonden. *Die Uw wet beminnen, hebben grote vrede, en zij hebben geen aanstoot* (Ps. 119:165).

Deze elementen moeten in de moeilijke gesprekken benadrukt worden, om vanuit een *positieve* benadering het dienen van de Heere aan te prijzen. Laat er bij ons toch geen stilzwijgen zijn. Het is de liefde die verbreekt. Laat die dan ook door mogen klinken: een liefde tot God, Zijn Woord, Zijn geboden, Zijn dienst, Zijn huis en Zijn schepselen.

In het pastorale gesprek mag weloverwogen ook voor deze kant van de waarheid een plaats ingeruimd worden. Moedeloosheid kan ambtsdragers overvallen als de situatie uitzichtloos lijkt en alle pastorale bemoeienis lijkt te zijn als ploegen op rotsen. Wat is het dan belangrijk voor de ambtsdrager te weten dat hij toch – ongetwijfeld met veel tekort – (het dienen van) de Heere heeft aangeprezen. Als dat gedaan is, kan een ambtsdrager de zaken voor rekening en verantwoordelijkheid van het echtpaar laten liggen. Dat heeft niets te maken met onverschilligheid, maar betreft een goed geweten tegenover de Heere.

Verloop van het proces

Ook in onze gemeenten scheiden er mensen. Over het algemeen wordt het pastoraat daarbij pas in een laat stadium betrokken. Dat is een kenmerkend iets bij huwelijksproblemen. Echtparen hangen de vuile was niet snel buiten. Bovendien raken deze problemen het intieme huwelijksleven; het is niet eenvoudig om daarmee naar een ander te gaan. En zeker niet naar een dominee of ouderling. Intussen zijn de huwelijksproblemen al wel intens geworden en ziet een echtpaar (of een van beiden) er geen gat meer in. De intensiteit van de problemen maakt de gebeurtenissen voor alle betrokkenen en voor het pastoraat diep ingrijpend.

Vaak is het verloop rond een echtscheiding als volgt. Na een tijdlang met moeilijkheden in het huwelijk geworsteld te hebben breekt het moment aan dat men concludeert dat het zo niet langer verder kan. Meestal neemt een van de echtelieden het initiatief om de problemen openbaar te maken. De huwelijksproblemen worden bekend in familie en gemeente en het pastoraat raakt erbij betrokken. Soms is er dan al sprake van professionele hulpverlening, vaak niet. De ambtsdragers komen en voeren gesprekken met het echtpaar. Zij zullen met man en vrouw vanuit Gods Woord spreken over de onverbreekelijkheid van het huwelijk (Matth. 5:32 en 19:6, 9; 1 Kor. 7:10; Ef. 5:31,32). Bij deze gesprekken mogen liefde, innerlijke ontferming en een invoelende houding ten opzichte van alle leed en verwarring niet ontbreken (zie ook de bijdrage over huwelijksproblemen).

Soms is het echtpaar oprecht onder de indruk en lijkt er een keer ten goede te komen. Vaak is dit maar tijdelijk en wordt op een gegeven moment door het echtpaar (of een van hen) de conclusie getrokken dat 'het toch niets meer wordt'. Er worden stappen gezet (uit huis gaan, advocaat opzoeken e.d.) en de relatie eindigt in een echtscheiding. De ambtsdrager voelt zich intussen de machteloze en tekortschietende toeschouwer.

Het kan ook aanzienlijk sneller gaan. Onverwachts wordt bekend dat iemand een relatie met een ander is aangegaan. Hij (meestal is het in deze situatie de man) laat het huwelijk ontbinden zonder zich iets aan te trekken van het pastoraat. De ambtsdrager voelt zich overrompeld. Gesprekken worden soms geweigerd. Het antwoord op de schuldvraag lijkt duidelijk of acht men niet relevant.

De ambtsdragers vragen zich af of de problemen wellicht eerder onderkend hadden kunnen/moeten worden? Vaak was dit onmogelijk omdat alles verborgen werd gehouden.

De ambtelijke opstelling al naar gelang de diverse oorzaken van echtscheiding

Het is gewenst in het pastoraat *onderscheid* te maken tussen de verschillende oorzaken van een (dreigende) echtscheiding. Deze onderverdeling kan de ambtsdrager behulpzaam zijn bij het kiezen van zijn insteek en opstelling. Zonder volledig te zijn onderscheiden we drie hoofdgroepen:

a. scheidingen zonder veel escalaties

In sommige echtscheidingssituaties kunnen uitspraken beluisterd worden als: „We houden niet van elkaar”, „We hebben elkaar niets meer te zeggen”, „Ik erger me aan haar” of: „We leven langs elkaar heen”. Er is geen sprake van escalaties, ruzies of ernstige wrijving. Soms is er zelfs nog een bevredigende seksuele omgang, wat dat ook waard moge zijn. Maar men is elkaar moe.

Het mag duidelijk zijn dat hier in het gesprek vermaand en onderwezen moet worden. Vermaand over de oppervlakkige huwelijksopvatting en onderwezen over wat het huwelijksverbond betekent en de huwelijkse staat inhoudt. Dit betreft Gods inzetting en bedoeling van het huwelijk. Het komt daarbij niet alleen aan op liefde en trouw, maar het gaat ook over de afgelegde belofte dat man en vrouw elkaar trouw en geloof zullen houden in alle dingen. Men heeft beloofd betrouwbaar en geloofwaardig tegenover elkaar te zullen zijn vanuit een wederzijds diepgaand respect.

Het is goed daarbij te bedenken dat er nogal wat situaties zijn waarin een van de echtgenoten in het verborgene toch al een relatie heeft met een ander. Vaak wil men dit niet bekennen of beseft men de aard ervan onvoldoende. Daardoor kan de afstand binnen het huwelijk al zo groot geworden zijn dat er geen bereidheid meer is om ambtsdragers te (blijven) ontvangen. In die situaties mag veel zorg uitgaan naar degene die verlaten wordt.

b. *scheidingen in verband met oplopende, grote moeilijkheden waarbij echter een bijbelse echtscheidingsgrond ontbreekt*

Er zijn ook situaties met langsepende, ernstige problemen die een van beide of beide echtelieden tot de conclusie brengen dat het beter is uit elkaar te gaan. De oorzaken van deze problemen zijn velerlei.

- Een echtpaar is bijvoorbeeld erg uit elkaar gegroeid door verschillen in denken en beleven. Dat kan op allerlei terreinen zijn. Het materialisme van de een bijvoorbeeld kan de ander een doorn in het oog zijn.
- Er kunnen conflicten over de taakverdeling komen, over wie het voor het zeggen heeft, waarbij heerszucht een kwajlijke rol speelt.
- Ook psychiatrische problemen en stoornissen kunnen hun ondermijnende invloed hebben. De liefde kan verkillen voor een vrouw of man die lange periodes (door bijvoorbeeld een depressie of angststoornis) niet werkelijk bereikbaar is en tegelijkertijd wel alles van de ander vraagt.
- Bij psychische moeilijkheden wordt vaak (terecht!) hulp gezocht. Een onbedoeld neveneffect van therapie gericht op één persoon in het huwelijk kan evenwel zijn dat de een zich meer profileert, emancipeert en ontwikkelt en voor zichzelf meer plaats gaat vragen, terwijl de ander in dat proces niet mee ontwikkelt. Niet elke huwelijkspartner kan of wil hier op een goede manier mee omgaan. Het is – zeker als er huwelijksproblemen zijn – belangrijk dat beiden in de veranderingsprocessen gelijk op blijven gaan.
- In het bijzonder noemen we hier nog de trieste gevolgen van het verliezen van een of meer kinderen door de dood. In de periode daarna is er een hechte band tussen man en vrouw, maar in de loop der jaren kunnen er grote spanningen op gaan treden omdat het rouwproces verschillend verloopt. Een man pakt vrijwel altijd de draad sneller op, terwijl de vrouw nog volop in het verdriet zit. Dit heeft negatieve gevolgen voor het (intieme) samenleven, wat de spanningen ook verder opvoert. Het is niet zeldzaam dat echtparen die een kind hebben verloren na een aantal jaren uit elkaar gaan!

Nog vele andere situaties kunnen hier opgesomd worden. Vaak trieste situaties van huwelijken die kapot zijn. Maar wanneer een bijbelse echtscheidingsgrond ontbreekt, kan en mag dit niet genegeerd worden in de insteek die gekozen wordt en moet dit gegeven een duidelijke plaats krijgen in de gesprekken. Duidelijk en betrokken, beargumenteerd vanuit Gods Woord, moet het echtpaar worden aangesproken op het ja-woord dat voor Gods aangezicht is gegeven en waardoor een verbond gesloten is. Dit is niet gemakkelijk, omdat het nogal eens een hopeloze kwestie lijkt, waarbij de ambtsdrager het gevoel kan krijgen dat hij tegen beter weten in aanspoort om het huwelijk in stand te houden en de problemen op te lossen. Mensen – ook ambtsdragers – rekenen immers met het effect, de resultaten van hun opstelling. De realiteit mag in het pastoraat zeker niet uit het oog verloren worden, maar Gods Woord en Gods almacht staan daarboven. Hadden we daar maar meer oog voor; we zouden getrouwer zijn in onze ambtelijke dienst, er zou meer beslag zijn van Gods Woord in de gemeenten en er zouden ook meer vruchten zijn. Geloven we werkelijk nog dat het God is Die helpt in nood?

Als moet worden vastgesteld dat mensen op een gegeven moment toch niet meer bij elkaar kunnen wonen, verdient de mogelijkheid van een scheiding van tafel en bed een plaats in de gesprekken. Een enkele keer besluit een echtpaar hiertoe. De huwelijksrelatie blijft daarbij juridisch in stand, maar men is ontheven van de plicht bij elkaar te wonen en regelt een aantal praktische zaken (alimentatie, omgangsregeling met de kinderen e.d.). Dit is dus iets anders dan dat echtelieden niet meer bij elkaar wonen zonder verder iets via de rechter geregeld te hebben!

Een scheiding van tafel en bed kan men levenslang voort laten bestaan, maar wel is het zo dat na drie jaar op eenzijdig verzoek het huwelijk alsnog definitief ontbonden kan worden. Vaak komt het toch tot een echtscheiding. Het feit dat men een ander huwelijk wil (kunnen) aangaan en dat niet kan omdat men nog steeds getrouwd is, is daar meestal debet aan.

c. situaties waarin er een bijbelse echtscheidingsgrond is

De belangrijkste echtscheidingsgrond is overspel (voor een antwoord op de vraag of er andere echtscheidingsgronden zijn, verwijzen we naar hieronder genoemde literatuur, bij-

voorbeeld de brochure van DMZ en de acta van generale synodi). Wat verstaan we onder overspel? De Heere Jezus trekt de lijnen ruim: *Maar Ik zeg u, dat zo wie een vrouw aanziet, om dezelve te begeren, die heeft alrede overspel in zijn hart met haar gedaan* (Matth. 5:28). Welke man (of vrouw) gaat hier vrijuit? Deze woorden mogen niet misverstaan worden, alsof elke zondige blik van de man op een vrouw of omgekeerd een geldige reden voor echtscheiding zou zijn. Alleen die vorm van overspel, waarbij het gaat om het door een gehuwde daadwerkelijk bedreven overspel met een ander buiten het huwelijk, is wettige echtscheidingsgrond. Dit betekent dat alle pornografische, maar virtuele activiteiten op internet kerkrechtelijk gezien geen echtscheidingsgrond vormen, ook niet als er seksuele bevrediging bij plaatsvindt. Wél is er sprake van zondig gedrag, dat schadelijk is voor de ziel en voor het huwelijk. Bovendien is er tussen het bekijken van bijvoorbeeld fotomateriaal, zoals blootfoto's met de hele verbeeldingswereld die daaraan verbonden is, én de werkelijke wereld van het dóen slechts een zeer dunne scheiding.

Elke geslachtsdaad buiten het huwelijk is overspel. Er wordt iets fundamenteels door kapot gemaakt. De eenheid binnen het huwelijk wordt fundamenteel doorbroken. Door overspel is het huwelijksverbond kapotgemaakt en het kan daarom ook officieel ontbonden worden. Kán, en niet: móet. Juist rond de besluitvorming om de scheiding door te zetten of het huwelijk toch voort te laten bestaan, ligt een taak voor het pastoraat. De motieven zijn belangrijk bij het nemen van welke beslissing dan ook. Ambtsdragers moeten zich daarbij terughoudend opstellen en niet te snel met een advies klaarstaan. Degene die het daadwerkelijke overspel niet gedaan heeft, de 'onschuldige' partij – als die er is – moet de tijd hebben om te overwegen welk besluit genomen moet worden, want het moet een gerijpt besluit zijn. De opstelling van de andere partij, die zo zondig en schadelijk gehandeld heeft, is daarbij natuurlijk erg belangrijk.

Maar ook in deze situatie kan in het ambtelijk gesprek nog over schuldbelijdenis tegenover de Heere en tegenover elkaar gesproken worden. Vergeving en herstel van de verbroken relatie mogen daarbij ook aan de orde komen. Voor deze zon-

de is vergeving mogelijk. Wel gaat aan vergeving het belijden van de zonde vooraf.

Wat is het een wonder als iemand onvoorwaardelijk schuld erkent en de zonde belijdt, zonder daarmee zichzelf te bedoe- len maar het welzijn van de ander(en). Het is evenzeer een groot wonder als de 'onschuldige' de 'schuldige' vergeven wil en de echtbreker weer opnieuw vertrouwen wil geven. Maar pas op! Laten ambtsdragers ervoor waken om in de valkuil van de snelle schuldbelijdenis te stappen, want hoe vaak zijn schuldbekentenis en vergeving onvoldoende doordacht en gerijpt en wat zijn ze dikwijls oppervlakkig uitgesproken. Iemand die werkelijk de schuld erkent weet te wachten, ook al kan dat wachten soms heel lang duren.

Als de 'onschuldige' vergeven heeft wat de ander gedaan heeft, mag er nog wel verder over gesproken worden. Dit is belangrijk voor de verwerking van wat gebeurd is. Bovendien is de uitdrukking 'vergeven is vergeten' dwaasheid. Juist de 'schuldige' zal zich dit moeten realiseren. Na vergeving als- nog terugkomen op de schuld om deze als echtscheidings- grond te gebruiken is niet meer mogelijk. Dat moet de 'onschuldige' zich goed realiseren. Zo'n proces vraagt zorg- vuldige begeleiding.

Laten ambtsdragers ertegen waken dat de schuldvergeving en het in standhouden van het huwelijk in feite rusten op hun aandringen. De praktijk wijst uit dat als dat het geval is, de kans groot is dat later de problemen alsnog terugkomen.

De pastorale begeleiding moet aan man en vrouw geboden worden. Als er een duidelijke schuld bij iemand ligt, moet dat een belangrijk gespreksthema zijn. Hierbij moet wel een kant- tekening gemaakt worden over de 'schuldloze partij' en 'schuldloos gescheiden zijn'. Als men terugblijkt over de periode dat men gehuwd was, is het zelden zo dat een van de partijen voor de volle 100% vrijuit gaat. Wel kan de schuld zeer sterk bij de een en veel minder bij de ander liggen.

Ook degene die minder of nauwelijks schuld heeft aan de echtscheiding, doet er goed aan om het eigen aandeel onder ogen te zien. Iemand die zelf metterdaad geen overspel gepleegd heeft, kan wel door spreken en gedragingen bijge- dragen hebben aan de zondige daden die door de ander

gedaan zijn. In het ambtelijke gesprek is het goed daar ook over te spreken. Daarbij kan eveneens het belijden van schuld tegenover de Heere en tegenover elkaar aan de orde komen.

Algemene opmerkingen over pastoraat bij echtscheiding

a. met betrekking tot de ambtsdragers

De pastorale zorg wordt in de eerste plaats geboden door de predikant en ouderlingen. Er wordt daarbij teveel gekeken naar de dominee. In het bevestigingsformulier voor ouderlingen wordt gesproken over het hebben van opzicht over de gemeente. Bij ernstige huwelijksproblemen (bijvoorbeeld bij seksueel misbruik of geweld) moeten er bovendien altijd twee ambtsdragers op bezoek gaan en zal er ook een taakverdeling in de kerkenraad zijn tussen de broeders om de verschillende gezinsleden de ambtelijke zorg te kunnen bieden.

b. met betrekking tot de man en vrouw

Als een kerkenraad geïnformeerd is over de grote huwelijksproblemen, heeft hij de taak pastorale zorg aan te bieden. Hoewel een echtpaar soms liever geen bezoek wil van ambtsdragers en afdwingen niet past, mag een ambtsdrager wel ernstig aandringen om, als men eigenlijk geen pastorale bemoeienis wil, toch in te gaan op het verzoek tot het maken van een afspraak. Het lidmaatschap (denk aan de belijdenisvragen waarop bij de openbare belijdenis bevestigend is geantwoord) verplicht tot de bereidheid om ambtsdragers te ontvangen (huisbezoek en andere pastorale bezoeken).

Meestal zal een echtpaar (of een van beiden) ingaan op het aanbod om een afspraak voor een gesprek te maken. Het is verstandig dit soort gesprekken altijd door *twee ambtsdragers* te laten voeren. En als het blijkt dat de situatie ernstig is, en wellicht tuchtwaardig, is het ook gewenst de inhoud van gesprekken telkens kort schriftelijk voor uzelf vast te leggen. Het is goed aan het echtpaar (of degene van hen met wie u gesproken hebt) een kopie van dat *verslag* te geven met het bieden van een gelegenheid erop te reageren als de weergave niet correct is. De verslaglegging is niet zozeer vanwege juridische argumenten (hoewel verslagen later in het kader van

tuchtuitoefening belangrijk zijn), maar heeft vooral het gevolg dat voor alle partijen duidelijk is (en blijft) wat besproken en afgesproken is. Het maakt het vasthouden van een rode (schriftuurlijke!) lijn in het pastoraat veel gemakkelijker.

De *frequentie* van de gesprekken moet over het algemeen gesproken niet te hoog liggen. Een bezoek per drie à vier weken is een verstandige regelmaat, omdat het echtpaar dan tijd heeft om na te denken, onderling te spreken en raad op te volgen. Bovendien geeft u ook het signaal af dat er tijd nodig is om de zaak grondig te doordenken. Dat geldt (en moet gelden) zowel voor de ambtsdrager als voor het echtpaar.

Ook op wat langere termijn is het belangrijk gesprekken niet te vaak te voeren. Vooral bij langdurig bestaande problemen is het verstandig slechts drie à vier keer per jaar het echtpaar op te zoeken. U voorkomt daarmee dat u als ambtsdrager de problemen 'overneemt' en intussen het echtpaar de gelegenheid en plicht 'ontneemt' om zélf iets aan hún problemen te doen.

Voer als het even kan, de gesprekken met het *echtpaar* en niet apart met de man en vrouw. Het bespaart u tijd, maar het voorkomt vooral ook geheimen en ruis. U geeft ook nog eens de boodschap af dat men (nog steeds) gehuwd is en dit soort problemen samen aan móet pakken. Als er noodzaak is om apart te spreken, moet u duidelijk uitspreken dat daar risico's aan kleven. Vooral in de zin dat u informatie van de ene persoon hebt die u niet aan de andere kunt vertellen, waar u niets mee kunt en mag doen. Als het mogelijk is, kunt u nastreven dat degene die u gesproken hebt toch op hoofdlijnen iets vertelt over het individuele gesprek aan hem/haar die niet bij het gesprek aanwezig was. Dit moet het echtpaar zélf doen, eventueel in uw aanwezigheid. Als dat allemaal niet kan, houdt u informatie die u in apart gevoerde gesprekken verkregen hebt voor uzelf. Dat geldt ook voor informatie over tuchtwaardige zaken die door de andere persoon in het geheim zijn of worden bedreven. Alleen als bijvoorbeeld de vrouw die u verteld heeft over overspelige relaties van haar man aan hem laat weten dat zij u daarover geïnformeerd heeft, kunt u erover spreken met de man. Anders is dat niet mogelijk, hoe moeilijk het ook ligt.

Overigens is het belangrijk zonnodig te wijzen op het nut van professionele hulpverlening voor het echtpaar. Vaak is het tegenwoordig mogelijk – met toestemming van het echtpaar – met hulpverleners samen te werken.

c. met betrekking tot eventuele kinderen in het huwelijk

Bij dreigende echtscheiding is het uitermate belangrijk de eventuele *kinderen* in het oog te houden, vooral als het jonge, thuiswonende kinderen betreft. Het kan goed zijn eens met de kinderen apart te spreken, als zij dat ook willen. Kinderen weten vrijwel altijd van de huwelijksproblemen af en worstelen vaak met het feit dat beide echtelieden hun ouders zijn. Ze zien hun veilige thuisbasis stukgescheurd worden. Elementaire zaken als liefde en trouw kunnen ze in hun eigen ouders niet meer herkennen. Het blijkt dat kinderen uit uiteengevallen huwelijken vaak moeite hebben om nog iemand te vertrouwen of zich aan iemand te hechten. Zij kunnen (vaak) geen partij kiezen in het conflict tussen hun vader en moeder. En dat hoeven zij ook niet. Zij zijn niet verantwoordelijk voor de problemen, maar ze ervaren dat soms zo wel in hevige mate. Vooral jonge kinderen hebben vaak niet uitgesproken schuldgevoelens ('Omdat ik zoveel ruzie maakte met mijn broertje, gaat mijn vader nu weg'). Ook kunnen kinderen heel erg worstelen met tegenstrijdige gevoelens. Ze kunnen bijvoorbeeld als vader incest heeft gepleegd vragen 'Mijn vader, die zulke dingen doet?' Het is belangrijk over dit soort onderwerpen te spreken en alle verantwoordelijkheid bij de kinderen weg te halen en bij de ouders te leggen. Het is hún huwelijk

Een ander punt is de vraag waarom de Heere het gebed van kinderen niet verhoort dat het beter mag gaan tussen papa en mama. Het is belangrijk als ambtsdrager dan te spreken over Gods raad en Gods wegen, die zo wonderlijk zijn dat wij ze niet begrijpen. Noem, hoe moeilijk dat ook is, daarnaast ook Zijn vrijheid, soevereiniteit en rechtvaardigheid. Kijk in uw eigen hart bij dit soort vragen van kinderen. Daar vindt u dezelfde vragen.

Pastoraat vóór de echtscheiding

Als het ergens in het pastoraat aankomt op pastorale trouw, bewogenheid, bescheidenheid, maar even goed op volharding en duidelijkheid, dan is dat in gesprekken met echtparen die willen gaan scheiden. Ambtsdragers moeten in deze gesprekken door de liefde gedrongen het Woord van God voorhouden aan man en vrouw, ondanks de zich opdringende onomkeerbaarheid van het proces. Daarbij mag ook voluit doorklinken dat aan het houden van Gods geboden een groot loon is verbonden: Zijn hulp en zegen! Het is zo belangrijk dat ambtsdragers de hoop laten horen voor diegenen die in hun hopeloosheid aan de voeten van de Heere terechtkomen. Dat klinkt soms bijna onrealistisch – menselijk bekeken is het dat ook – maar toch moet het wel gedaan worden. De Heere kan het gebruiken.

Wat ook aandacht moet krijgen, is de belofte van *trouw* die afgelegd is bij de huwelijkssluiting. Als de liefde kwijnt of verdwijnt, blijft de trouw aan elkaar en aan het jawoord nog recht overeind staan. Er is iets beloofd voor het leven, ook al zijn allerlei gevoelens daarbij verdwenen of in hun tegendeel veranderd.

De gesprekken vóór een echtscheiding verlopen vaak moeizaam. Vaak is in feite de knoop al doorgemaakt, maar durft men nog geen stappen te zetten. Het lijkt op het trekken aan een dood paard. Het ligt echter anders. Woorden die u spreekt tot een echtpaar dat gaat scheiden, zullen door hen nimmer vergeten worden. De weerstand ertegen kan heel groot zijn, maar de oplettendheid op wat gezegd wordt, is vele malen groter dan in vele andere pastorale gesprekken.

Het is ook goed concreet en feitelijk te spreken over de moeilijkheden. Het is zo vaak een wirwar van gevoelens en gestolde beelden (ideeën over de ander). Dan is het heilzaam het huwelijksleven nog eens langs te lopen. U kunt teruggaan naar het begin van de relatie. Voorbeeldvragen zijn: „Hoe bent u begonnen? Hebt u nooit ware gevoelens voor elkaar gehad? Toen wel, maar nu niet meer? Waardoor komt het dat die er dan nu niet meer zijn? Wat is er dan in de loop der tijd gebeurd? Laten we samen de huwelijksvragen nog eens nagaan. Wat hebt u toen geantwoord? Wat zou u nu zeggen?” Dit soort vragen zet mensen stil en kan tot bezinning leiden, zodat zij pas echt ontdekken in welke probleemsituatie ze

zich bevinden en dat ze hulp nodig hebben. Het is uiteraard niet de bedoeling dat u als ambtsdrager in de positie van hulpverlener belandt! Vragen staat vrij – mits dat maar voorzichtig en respectvol gebeurt – maar als u merkt dat er grote problemen zijn (bijvoorbeeld rond seksualiteit of huiselijk geweld), moet u zeker verwijzen naar een deskundige hulpverlener.

Pastoraat na de echtscheiding

In de praktijk blijkt dat ambtsdragers, als een echtscheiding een feit is geworden, vaak stoppen met bezoeken. Dat is onterecht. Want:

- a. de echtscheiding moet verwerkt worden. Dit verwerkingsproces verloopt anders dan bij iemand die een man of vrouw door de dood heeft verloren. Spelen daarbij gevoelens van gemis, verdriet en verdoving, na een scheiding heeft men vaak ambivalente (dubbele) gevoelens van opluchting en gemis en komt piekeren veel voor, namelijk over de oorzaak van de scheiding en de schuldvraag. Met andere woorden: er is een schuldvraag en het is goed om daarbij stil te staan vanuit Gods Woord.
- b. het leven na echtscheiding is een leven vol met confrontaties: op alle belangrijke kruispunten (verjaardagen, trouwdag, verloving, diploma-uitreiking, huwelijk kinderen, jubilea, overlijden) komen gescheiden mensen elkaar weer tegen. En ook wel gewoon in de kerk als beiden lid zijn. Het is daarom goed en passend om als ambtsdrager laagfrequent (bijvoorbeeld twee keer per jaar) gescheiden mensen op te blijven zoeken.
- c. de diaconale vragen na een echtscheiding mogen ook niet vergeten worden!

Pastoraat aan echtparen die niet scheiden

Er zijn goede redenen te noemen om niet te scheiden, ook al zijn er geen gevoelens van liefde. Het gebod en de eer van God, het openhouden van de mogelijkheid van herstel, het welzijn van de kinderen.

Wanneer een echtpaar besluit toch bij elkaar te blijven en erin is geslaagd de problemen op te lossen, betekent dat niet dat een kerkenraad opgelucht kan ademhalen en de ambtelijke zorg kan staken.

Evenmin mag een kerkenraad die echtparen over het hoofd zien die ondanks de nodige spanningen toch beslist getrouwd willen blijven, maar waar intussen wel forse echtpaarproblemen zijn. Het is goed dat er dan – naast de reguliere zaken die tijdens huisbezoeken aan de orde komen – op z'n tijd vanuit de kerkenraad belangstelling getoond wordt voor deze spanningen. Vaak is belangstelling al voldoende om de echtgenoten weer wat moed te geven. Het is nodig dit binnen een kerkenraad goed af te spreken. De wijkouderling heeft hierbij een belangrijke taak en functie.

Preventie

De veelheid aan huwelijksproblemen waar elke kerkenraad mee te maken krijgt, leidt tot de vraag of het niet mogelijk is problemen te voorkómen.

De kerkenraad draagt op een bijzondere manier een *verantwoordelijkheid* aan het begin van een huwelijk. Twee (jonge) mensen die willen gaan trouwen, zullen immers vragen aan de kerkenraad of zij een zegen over hun huwelijk mogen vragen in de kerk. De kerkenraad draagt bij de kerkelijke bevestiging een verantwoordelijkheid, die best zwaar mag wegen. In het midden van de gemeente wordt voor het aangezicht van de Heere een eed afgelegd. Daar kun je als kerkenraad (en als trouwlustig stel) toch niet gering over denken. Overigens maakt het gebed voor het echtpaar in de kerk ook hun verantwoordelijkheid ten opzichte van de Heere, de gemeente, de ambten, elkaar en eventuele kinderen groter. Er komt een dikke streep te staan onder het „haar nimmer meer te verlaten”.

Als het duidelijk is dat mensen nog te jong zijn, of wanneer er vraagtekens zijn bij de motieven om (nu) te trouwen, kan een kerkenraad toch niet zomaar toestemming geven. Een kerkenraad kan een verzoek tot het bevestigen van een huwelijk weigeren. Daarbij moeten dan wel redenen vermeld worden, zoals bijvoorbeeld de onbetrouwbaarheid van de huwelijkspartner of het ontbreken van een gezamenlijke godsdienstige overtuiging.

Het *huwelijksgesprek* is beslist geen formaliteit. Dit wordt gevoerd door ambtsdragers (predikant en/of ouderling). Over het algemeen is ten minste een van de huwelijkskandidaten bekend bij de kerkenraad en kunnen de onderwerpen voor dit gesprek daarop toegesneden worden (kerkgang, huisgodsdienst, opvoeding kinderen als men de kinderzegen ontvangt, het huwelijksformulier, man-vrouw-verhouding, werken en kinderen, seksuele omgang).

Het is niet zonder reden dat soms gepleit wordt voor *huwelijksca-techese* vóór de trouwdag. Een huwelijksgesprek is slechts één gesprek en het is onmogelijk om daar alles in te belichten wat nuttig en nodig is voor het huwelijk. Het probleem is wel dat dikwijls alleen gemotiveerde stellen bereikt worden, terwijl de andere, voor wie het juist nuttig is om eens een aantal thema's door te spreken, niet komen. De onderwerpen zijn overigens dezelfde als die bij het huwelijksgesprek genoemd zijn. Een publicatie als *Waar liefde woont* kan daarbij een leidraad zijn. Een kerkenraad kan ook verlangen dat dit boekje vóór de huwelijksbevestiging gelezen is.

Een kerkenraad kan ook aandringen op uitstel van het huwelijk. Motieven daarvoor kunnen zijn dat het stel elkaar te weinig kent, of dat er zoveel is gebeurd in de verkering dat een pas op de plaats nodig is. De ervaring leert dat weinig stellen hiernaar willen luisteren en toch willen trouwen op de datum die zij bedacht hebben. Soms met alle negatieve gevolgen daarna.

Het (voorlopig of definitief) niet door laten gaan van een huwelijksluiting kan veel ellende voorkomen. Een huwelijk moet immers gebaseerd zijn op trouw en liefde. Vooral als er sprake is van een voorhuwelijkse zwangerschap die voortkomt uit een relatie waarvan zeker is dat er veel problemen komen, dient een kerkenraad niet aan te dringen op het aangaan van een huwelijk, maar juist te beklemtonen dat het noodzakelijk is nog eens een tijdlang goed na te denken over de verhouding. Wijs op de begeleiding die daarbij mogelijk is. Risicovolle situaties zijn bijvoorbeeld een meisje dat zwanger is geworden door een relatie met een jongen uit een andere cultuur, waarbij er een grote kloof is, of met iemand die uit een verkeerd (bijvoorbeeld crimineel) milieu komt. Ook een ongewenste zwangerschap die ontstaan is door seksueel misbruik, kan hier genoemd worden. In de overwegingen moet betrokken worden dat het huwelijk een verbintenis is op

basis van liefde en trouw. Als die basis er niet is (en niet zal komen), is dat een belangrijke reden om een huwelijk ernstig af te raden. De zorg voor het kind (bij een zwangerschap) en voor het meisje is daarbij van groot gewicht. Bovendien is er in deze gevallen nog geen sprake van een huwelijksverbond, omdat huwelijken niet met z'n tweeën in bed gesloten worden – hoewel dit wel morele verplichtingen geeft – maar door de wettige overheid.

Afronding

In het pastoraat bij echtscheiding vragen veel ethische afwegingen aandacht. Hoewel hierboven verschillende denklijnen en handvatten zijn aangereikt, is iedere situatie weer moeilijk en schrijnend. Eerlijk pastoraal handelen – trouw aan het Woord van God en tegenover onze gemeenteleden – betekent daarin veel. Het gebed blijft onmisbaar! We zijn er allen goed mee als de betekenis van het huwelijksverbond, als een geschenk van de Schepper, werkelijk gevoeld wordt. Dan zou ook de zonde van de echtscheiding minder bedreven worden.

Literatuur:

- G.J. van Aalst, *Waar liefde woont. Ons huwelijksformulier*, Houten 2002.
- Deputaatschap DMZ (red.), *Huwelijk en huwelijksontwrichting, Ambtsdragers conferenties 1989 en 1998*, Woerden 1998.
- Deputaatschap DMZ (red.), *Verantwoord ambtelijk handelen in moeilijke pastorale situaties*, Woerden 2002.
- Deputaatschap Vertegenwoordiging en voorlichting, *Acta Generale Synode 2004*, Woerden 2005.
- J.W.A. van Dommelen e.a., *Echtscheiding, een onmogelijke werkelijkheid. Een pastorale, psychologische en juridische handreiking*, Heerenveen 1995.
- J. Douma, *Echtscheiding*, Amsterdam 1982.
- J. Douma, *De tien geboden. Handreiking voor het christelijk leven*, Kampen 1992.
- G.H. Kersten, *In het voetspoor der vaders. Een toelichting in vraag en antwoord op de Schriftuurlijke orde en regel in het kerkelijk leven* (afdeling VI: Huwelijksbevestiging in de kerk) Utrecht 1985.
- R. van Kooten, *Gij zult niet echtbreken. Het zevende gebod (deel 1 en 2)*, Houten 1992.
- M. Stoorvogel, A. Westerduin-de Jong, *Echtscheiding kwam in mijn woordenboek niet voor*, Kampen 2000.
- P.J. Vergunst (red.), *Trouw en liefde. Over pastoraat rondom het huwelijk*, Heerenveen 2001.